

MADÁCSY PIROSKA: FRANCIA SZELLEM A MAGYAR REFORMKORBAN (FRANCIA IRODALOM ÉS KULTÚRA A REFORMKORI MAGYAR FOLYÓIRATOKBAN)

Szeged, Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Kiadó, 1992. 167 l.

Aki ezentúl a XIX. századi magyar-francia kapcsolatok történetét kutatja, feltétlenül hasznosítani fogja e könyv anyagát és tanulságait, hiszen legfontosabb fejezete a „Magyar folyóiratok (1814–1848) francia vonatkozású cikkeinek, híreinek bibliográfiája”, első része pedig kísérlet a nagyszabású gyűjtés feldolgozására.

A kötet címe Eckhardt Sándor *A francia szellem* c. könyvét idézi, s ez egyrészt az elődök tiszteletét és a kutatás folytonosságát jelzi, másrészt a feltárt adatok összefüggéseit hivatott felmutatni és egységesíteni, nem a szellemtörténet rehabilitálásával, hanem olyan metaforával, amelynek értelmezéséhez a címlap Delacroix-ihlette rajza is hozzájárul: egyik kezében trikolórral, a másikban szuronyos puskával megjelenik Magyarországon a Szabadság. Olyan általánosítások előlegezése ez, amelyeket az alcím konkrétsága sem tud ellensúlyozni; elhitetése annak, hogy a francia kultúra végeredményben a forradalmiságban összegezhető; annak, hogy ez a szellem létezik, egységes, leírható és – mintegy teleologikusan – befogadható. Ennek a folyamatnak csúcspontja, mintegy korszakos összegezése is van, hiszen a bibliográfia a forradalom esztendejével ér véget.

A szintézisre törekvő fejezetek jótékonyan oszlatják el egy ilyen végső egység illúzióját, sőt az egész vállalkozásra érvényes az a megjegyzés, hogy „az összképben nagyon nehéz rendszert, rendet teremteni” (48.). A feldolgozás módszere több tekintetben is közel áll a csúcspontként bemutatott, Jókai szerkesztette Életképek (15.) önszemléletéhez és leegyszerűsítéseihez, amelyek a „Mi franciák voltunk valamennyien” mondat öneszményítő azo-

nosulásában összegeződnek. A tárgynak ez a csapdája olyan ítéletek továbbörökítését hordozza magában, mint – Irinyi nyomán – a „nemzeti ébredésünk Párizsból ered” (8.) vagy „a költészet forradalma ugyancsak Franciaországból indult ki” (29.) kijelentése; olyan ellentéteket, mint pozitív-negatív (12., 18., 61.), haladó-passzív (58–59., 65.), „l’art pour l’art vagy l’art pour l’homme” (29.); s olyan felfogásbeli archaizmusokat, mint a megértés tökéletessége („Tökéletesen nyomon követhető [...] a magyar folyóiratokban a reformkori szabadelvű politikai átalakulás”, 21.), az azonosulás mint az eszmék befogadásának mércéje (az „igazi befogadók, az elfogadók”, 26.), az objektív vagy szubjektív recepció választékosága („A fordítók, kritikusok követően tolmácsolják-e az eredeti művet, vagy saját világvéjüknek megfelelően alakítják át”, 57.), a költőről kialakítható „valódi” kép lehetősége („egy sajátos Lamartine-kép”, mely „hol negatívabb, hol pozitívabb, mint a valódi”, uo.), s „a helyes értelmezés és értékelés” kockázatai a reformkORBAN (uo.), amelynek végén George Sand képe „egyre valódiabb” lesz (66.). Mindazonáltal egyértelművé válik, hogy nem egységes szellemiség befogadásáról, hanem két kultúra sokrétű, ellentmondásos, állandóan változó anyagának bemutatásáról van szó.

Az értekezés először a folyóiratok Franciaországról kialakult panoptikum-szerű összbenyomását rajzolja meg, s ebben a bevezető áttekintésben a befogadó szemléletek közvetítést meghatározó összehasonlító vizsgálatát tartjuk a legsikeresebbnek. Megjegyzendő, hogy a francia és magyar könyvtárak tárgyalásakor (16.) Toldy Ferenc Nem-

zeti Könyvtár c. sorozata mint könyvtár kerül szóba. Az ezt követő eszmeforténi összefoglalás érdeme, hogy a közvetlen és a közvetett (elsősorban német) források közötti különbségeket hangsúlyozva újabb adatokkal bővíti a szakirodalmat.

A francia irodalom fogadtatását elemző, monografikus témát áttekintő fejezetek nem hívják fel a figyelmet az akkori és a későbbi terminológia eltéréseire és problémáira, ami félreértések oka lesz: a Magyar Szépirodalmi Szemle Balzac-ismertetése a realizmus elfogadásának minősül (33.), az Athenaeum viszont ugyanőt a francia romantika tehetségéért üdvözli (72.). Ez magyarzatra szorul. Kérdéses az, hogy „a kor vezető lírikusai nagyon csekély idegen befolyást (így franciát sem) mutatnak” (33.), hogy az „eredeti elbeszélés” műfaja „csak a század második felében válik irodalmunk szerves részévé”, s hogy „a magyar irodalomban a regény megszületését a romantika hozza el” (38.). Lamartine és George Sand fogadtatása kiemelkedő jelentőségűvé vált s ez önálló tárgyalásukat tette szükségessé.

A szakirodalomjegyzék után a külföldi és a magyar nevek magyarázata következik: az előbbieket a Grand dictionnaire universel du XIXe siècle français, az utóbbiak a nagy Szinnyi és a Magyar Irodalmi Lexikon alapján készülték. Ez az olvasónak nyújtott – egységesnek nem mondható – segítség kétségtelen eligazítást jelent az alapvető információk tekintetében.

„A HETEDIK TE MAGAD LÉGY!”

Újabb József Attila-versértelmezések. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának XX. századi magyar irodalomtörténeti tanszékén készült dolgozatok. Szerkesztette Szabolcsi Miklós. Budapest, 1991. 71 l.

Barátságos dekontextuáló gesztussal már címében is értelmező tevékenység folytatására szólít e vékony kis kötet,

A kötet legbecsesebb részének tekinthető bibliográfia függelékben szerepel. Tartalmazza az Erdélyi Múzeum, a Tudományos Gyűjtemény, a Felső Magyar Országi Minerva, a Kritikai Lapok, a Társalkodó, a Regélő–Honművész, a Rajzolatok, az Athenaeum és a Figyelmező, a Regélő Pesti Divatlap, a Pesti Divatlap, a Honderű, az Életképek, a Magyar Szépirodalmi Szemle, a Tudománytár és a Kisfaludy-Társaság Évlapjai francia vonatkozású cikkeket.

Nincsen tökéletes bibliográfia: ez sem az. Érdemes lett volna ismertetni azokat a kritériumokat, amelyek szerint az egyes tételek jegyzékbe kerültek. Nem mindig szerepelnek a szinbírálatok: a Regélő Pesti Divatlap és a Magyar Szépirodalmi Szemle esetében például hiányoznak; ez arra utal, hogy a szempontok lapok szerint változhatnak. A túlzott francia hatás ellen fellépő cikkek sincsenek következetesen feltüntetve: a legnagyobb hiány Henszmann nevéhez és a francia drámáról folytatott vitához fűződik. Mindenesetre most már van olyan kiindulópontunk, amelyet ki-ki tovább gazdagíthat és pontosíthat további kutatásaival.

Nem lehet említetlenül hagyni a könyv szövegének szembetűnően felületes gondozását: szinte minden lapon van sajtóhiba, igen gyakran több is, idézetben és magyarázatban, magyar és francia nyelven egyaránt. Mintha egy reformkori szedő munkáját javíthatnánk!

Korompay H. János

mely négy József Attila-verselemzést tartalmaz. Az elemzők mindegyike szembesül valamiképp saját eljárásá-